

ESTAD

ESKİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

[Journal Of Old Turkish Literature Researches]

E-ISSN: 2651-3013

VOLUME/CİLT: 6

ISSUE/SAYI: 1

MARCH / MART 2023

<http://dergipark.gov.tr/estad>

ESTAD

ESKİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

[Journal Of Old Turkish Literature Researches]

(ULUSLARARASI, HAKEMLİ VE ALAN İNDEKİLİ BİR DERGİDİR)

İMTİYAZ SAHİBİ VE EDİTÖRÜ

Araş. Gör. Dr. İlyas KAYAOKAY (Munzur Üniversitesi)

YAYIN KURULU

Prof. Dr. Âdem CEYHAN (Sivas Cumhuriyet Üniversitesi)

Prof. Dr. Ahmet KARTAL (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi)

Prof. Dr. İsmail Hakkı AKSOYAK (Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

Prof. Dr. Hakan TAŞ (Marmara Üniversitesi)

Prof. Dr. İsmail GÜLEÇ (Medeniyet Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet Fatih KÖKSAL (Kültür Üniversitesi)

Prof. Dr. Muhammet Nur DOĞAN (Arel Üniversitesi)

Prof. Dr. İsrail BABACAN (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Prof. Dr. Şevkiye KAZAN NAS (Akdeniz Üniversitesi)

Prof. Dr. Yavuz BAYRAM (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)

Grafik- Tasarım

Dr. İlyas KAYAOKAY

Yazışma Adresleri

ilyaskayaokay@munzur.edu.tr / kayaokay_2323@hotmail.com

BU SAYININ HAKEMLERİ

- Prof. Dr. Mehmet Fatih KÖKSAL (Kültür Üniversitesi)
Prof. Dr. Muhittin ELİAÇIK (Kırıkkale Üniversitesi)
Prof. Dr. Âdem CEYHAN (Cumhuriyet Üniversitesi)
Prof. Dr. Hanife Dilek BATİSLAM (Çukurova Üniversitesi)
Prof. Dr. Yavuz BAYRAM (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Prof. Dr. Şevkiye KAZAN NAS (Akdeniz Üniversitesi)
Doç. Dr. Talip ÇUKURLU(Siirt Üniversitesi)
Doç. Dr. Fatih Ramazan SÜER (Cumhuriyet Üniversitesi)
Doç. Dr. Hasan KAYA (Namık Kemal Üniversitesi)
Doç. Dr. Volkan KARAGÖZLÜ (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üni)
Doç. Dr. Yusuf YILDIRIM (Cumhuriyet Üniversitesi)
Doç. Dr. Hamza KOÇ (Giresun Üniversitesi)
Doç. Dr. Bünyamin AYÇİÇEĞİ (İstanbul Üniversitesi)
Doç. Dr. İsmail YILDIRIM (Kayseri Üniversitesi)
Doç. Dr. Fatih KOYUNCU (Ahi Evran Üniversitesi)
Doç. Dr. Bilge KAYA YİĞİT (Bolu Abant İzzet Baysal Üni)
Doç. Dr. Halil Sercan KOŞİK (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Doç. Dr. Melek DİKMEN (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Doç. Dr. Erdoğan ULUDAĞ (Erzincan Binali Yıldırım Üni)

Dr. Öğr. Üyesi Bilal GÜZEL (Ankara Sosyal Bilimler Üni)

Dr. Öğr. Üyesi Gökhan Sebati IŞKIN (Cumhuriyet Üniversitesi)

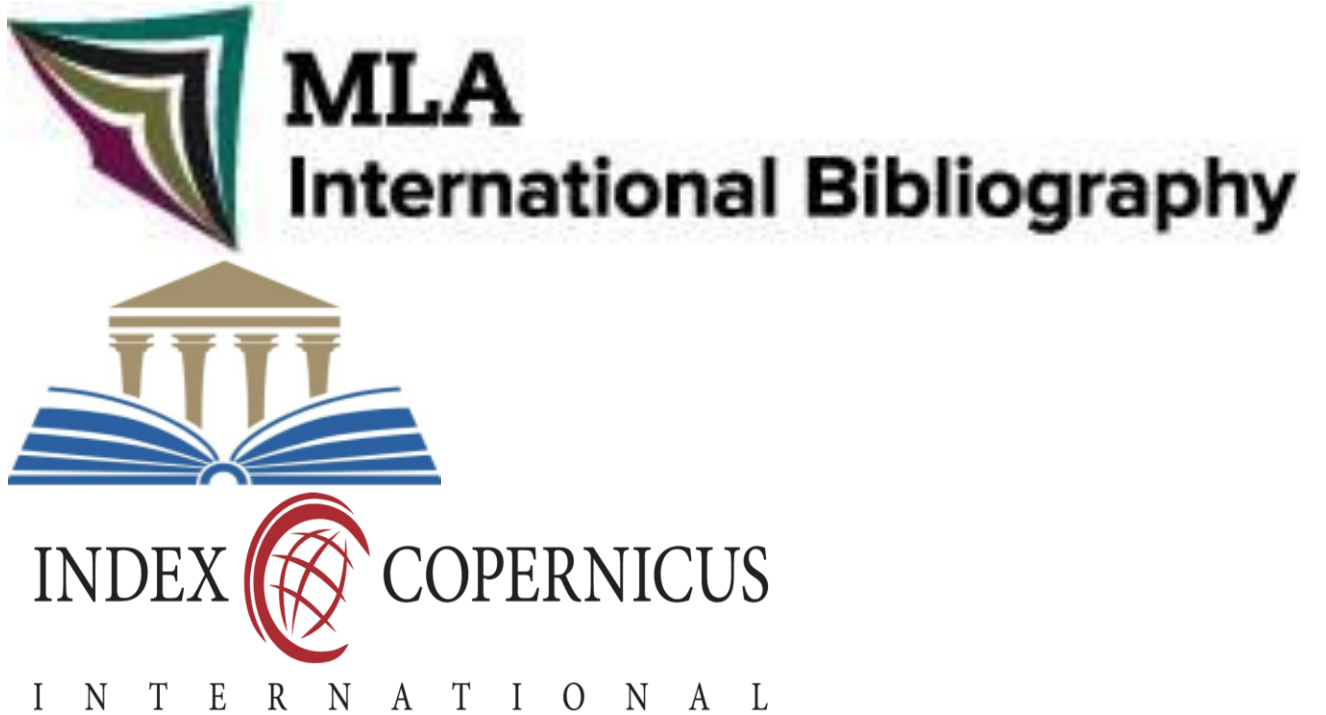
Dr. Öğr. Üyesi Bahanur ÖZKAN BAHAR (Mehmet Akif Ersoy Üni)

Dr. Öğr. Üyesi Halil BATUR (Batman Üniversitesi)

Dr. Süleyman Anıl TOMBAK (MEB)

Dr. İlyas KAYAOKAY (Munzur Üniversitesi)

**ESKİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞIRMALARI DERGİSİNİN
TARANDIĞI ALAN İNDEKSLERİ (MLA) VE DİĞER
İNDEKSLER**

Academic
Resource
Index

ResearchBib

ESJI

Eurasian
Scientific
Journal
Index

www.ESJIndex.org

Türkiye Diyanet Vakfı
İSLÂM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

Google Akademik

OpenAIRE | EXPLORE

GENERAL IMPACT FACTOR

ESTAD

ESKİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

[Journal Of Old Turkish Literature Researches]

İÇİNDEKİLER

JENERİK

EDİTÖRDEN

ÖZEL SAYI EDİTÖRLERİNDEN

İÇİNDEKİLER

MAKALELER

Prof. Dr. Âdem CEYHAN - AKSARAYLI DÂNİŞÎ ŞÂBAN BİN MUSTAFA'NIN KIRK HADİS TERCÜMESİ 1 - 71

Dr. Öğr. Üyesi Gökhan ALP - KÂNÎ'Yİ KENDİ MEKTUBU VE ŞERHİ İLE ANLAMAK "OCAK BÂZERGÂNINA YAZDUKLARI MEKTÜB-I LETÂ'İF-ÜSLÜB" 72 - 94

Doç. Dr. Yusuf YILDIRIM - "BİZİM YUNUS"UN ŞİİRLERİ HAKKINDA GENEL DEĞERLENDİRME 95 - 111

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim KOLUNSAĞ - MEHMED BAHÂEDDİN FERİD EFENDİ VE MECMUA-İ MUHABBET ADLI ESERİ 112 - 157

Doç. Dr. Melek DİKMEN & Doç. Dr. Kamile ÇETİN - KÖSTENDİLLİ SÜLEYMAN ŞEYHÎ'NİN BİR GAZELİNDE SATRANÇ VE SATRANÇ TERİMLERİ 158 - 169

Dr. Öğr. Görevlisi Özlem ŞAHİN - BÂKÎ DİVANI'NDA GAMZE 170 - 205

Dr. Öğr. Üyesi Bahanur ÖZKAN BAHAR - KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE “PÂK-DÂMEN” İFADESİNE DAİR BAZI TESPİTLER 206 - 238

Doktora Yılmaz FARAŞOĞLU - BENDERLİ CESÂRİ DİVANI'NDAKİ ŞEHİR ŞİİRLERİ 239 - 273

Araş. Gör. Dr. Ahmet UĞUR - AHMEDÎ'NİN “İSKENDERNÂME”SİNDE EDEBÎ SAVAŞ TASVİRLERİ 274 - 296

Dr. Muhterem SAYGIN - ALİ ŞİR NEVÂYÎ'NİN TÜRKÇE DİVANLARINDA SABİR 297 - 338

استاد ESTAD

ESKİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

[Journal Of Old Turkish Literature Researches]

E-ISSN: 2651-3013

DOI Number: 10.58659/estad.1258044

Cilt: 6 Sayı: 1 Mart 2023

ss. 274-296

Makalenin Geliş

Tarihi

28/02/2023

Makalenin

Kabul Tarihi

19/03/2023

Yayın Tarihi

28/03/2023

AHMEDİ'NİN "İSKENDERNÂME" SINDE EDEBÎ SAVAŞ TASVİRLERİ

Ahmet UĞUR*

ÖZET

Ahmedi'nin *İskendernâme* isimli eseri Makedonyalı Büyük İskender'in efsanevi hayatı ile ilgili bilgiler içeren ansiklopedik bir eserdir. Türk edebiyatı sahasında İskendernâme türündeki ilk anlatılardan olması ve kendisinden sonraki anlatılara kaynaklık etmesi hasebiyle de önem arz etmektedir. Toplamda 17 hikâyeden meydana gelen *İskendernâme*'nin neredeyse tamamında savaşla ilgili unsurlar bulunmasına rağmen içerisinde yer alan savaş tasvirleri daha önce herhangi bir değerlendirmeye tabi tutulmamıştır.

İskendernâme'deki savaş tasvirlerinin ele alındığı bu çalışmada, genel olarak savaş/harp edebiyatı hakkında bilgiler verildikten sonra; savaş sebepleri, bir savaşçıda bulunması gereken özellikler, savaş öncesi hazırlıklarla ilgili tasvirler, savaş alanı tasvirleri ve savaş sonrası tasvirler üzerinde durulmuştur. Eserde savaş meydanı, savaşılan halklar, savaş teçhizatı ve ganimetler gibi çeşitli konularda bilgiler bulunduğundan dolayı eser, bir savaş/harp edebiyatı ürünü olarak değerlendirilmiştir.

* Dr, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi-Fen-Edebiyat Fakültesi-Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Université d'Alger 2-Faculty of Arabic Language and Art&Oriental Languages-Department of Turkish and Russian Languages, ahmetugur510@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-2094-8133

Savaş sebepleri ve savaş tasvirleri *İskendernâme*'den seçilen çeşitli beyitler vasıtasıyla açıklanmıştır. Tabii ki eserdeki savaş sebepleri bu yazıdakilerle sınırlı değildir. Bu çalışmada eserde sıklıkla yer alan savaş sebeplerine ve tasvirlerine yer verilmiştir. Yine aynı biçimde bir savaşçıda bulunması gereken özellikler de beyitlerde yer alan bilgilerden elde edilmiştir. Savaş tasvirlerinin ele alındığı kısımda ise şairin kelime seçimleri ve tasvirleri incelenmiş, ilgili beyitler açıklanmıştır.

İskendernâme'de yer alan hikâyelerin hemen hemen hepsinde savaş tasvirlerine yer verildiği için mümkün olduğunca her bir hikâyeden örnek beyitler incelenmeye çalışılmıştır. Ancak, şairin savaş öncesi tasvirlerinde, savaş alanı tasvirlerinde ve savaş sonrasındaki tasvirlerinde görülen farklı anlatım biçimleri konuyu ayrı başlıklar altında ele almamızı gerekli kılmıştır. Bu çalışma ile savaş/harp edebiyatı sahasında yapılan çalışmalara bir nebze olsun katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Savaş edebiyatı, *İskendernâme*, Ahmedî, tasvir, Büyük İskender.

LITERATURE WAR DESCRIPTIONS IN AHMEDÎ'S "ISKENDERNAME"

ABSTRACT

Ahmedî's work called *Iskendername* is an encyclopedic work containing information about the legendary life of Alexander the Great of Macedonia. It is also important because it is one of the first narratives in the genre of *Iskendername* in the field of Turkish literature and it is a source for subsequent narratives. Despite the fact that almost all of *Iskendername*, which consists of 17 stories in total, contains war-related elements, the war depictions in it have not been evaluated.

In this study, which deals with the depictions of war in *İskendernâme*, after giving information about war literature in general; The reasons for war, the characteristics that a warrior should have, descriptions of pre-war preparations, battlefield depictions and post-war depictions are emphasized. Since the work contains information on various subjects such as the battlefield, the peoples fought, war equipment and spoils, the work has been evaluated as a war literature product. The reasons for the war and the descriptions of the war are explained through various couplets selected from *Iskendername*. Of course, the reasons for the war in the work are not limited to those in this article. In this study, the reasons and descriptions of war, which are frequently included in the work, are included. Likewise, the characteristics that a warrior should have were obtained from the information in the couplets. In the part where the war descriptions are handled, the poet's word choices and descriptions are examined and the related couplets are explained.

Since almost all of the stories in *Iskendername* have depictions of war, it has been tried to examine sample couplets from each story as much as possible. However, the different expression styles seen in the poet's pre-war, battlefield and post-war

depictions made it necessary to consider the subject under separate headings. With this study, it is aimed to contribute to the studies in the field of war literature.

Keywords: War literature, Iskendername, Ahmedî, description, Alexander the Great

GİRİŞ

Klasik Türk edebiyatı içerisinde yer alan kimi metinler tarihî özellikleri ile öne çıkarken kimisi ise edebî yönüyle araştırmacıların dikkatini çekmiştir. İncelememize konu olan Ahmedî'nin *İskendernâme* isimli eseri hem tarihî yönüyle hem de barındırdığı edebî unsurlarla edebiyat tarihimizde önemli eserler arasında yerini almıştır. Tarihî olarak incelenmeye muhtaç olduğu kadar edebî olarak da ele alınması gereken bir eser olan *İskendernâme* ile ilgili olarak daha önce birçok çalışma yapılmış olmasına rağmen yapılan çalışmaların büyük bir çoğunluğunun *İskendernâme*'nin tarihî özellikleri ve dil incelemeleri hakkında olduğu görülmüştür.¹

İskendernâme ile ilgili bizi böyle bir çalışma yapmaya iten sebep son zamanlarda araştırmacılar arasında da sıklıkla dile getirilen “Savaş edebiyatı” ve/veya “Harp edebiyatı” çalışmalarına bir nebze olsun katkı sağlamaktır.²

¹ Eser üzerine yapılmış çalışmalar için ayrıca bk. FEYZİOĞLU, Nesrin (1991). *İskender-nâme Üzerine Bir İnceleme*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; AKÇAY, Hasan (1999). *Ahmedî'nin İskender-nâme'si (transkripsiyonlu metin)*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; DEMİRBİLEK, Salih (2000). *Ahmedî'nin İskendername Adlı Eseri Üzerinde İnceleme (ses bilgisi-şekil bilgisi-cümle bilgisi) Metnin Transkripsiyonu, Sözlük Çalışması*. Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; ASLAN, Nursan (2010). *Ahmedî İskender-nâme (1-1102 beyit) (dil incelemesi-metin-gramatikal dizin)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; MİMİR, Damla (2012). *Ahmedî'nin İskender-nâme'sinde XIV. Yüzyıl Sosyal Hayatı*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; ÇALIŞKAN, Zeynep (2019). *Ahmedî İskender-nâme (2940-3926 beyit) (dil incelemesi-metin-gramatikal dizin)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü; UYSAL, Dilek (2022). *Ahmedî'nin İskender-nâme'sinde İskender'e Sunulan Öğütlerin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*. Artvin: Artvin Çoruh Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü; GÖKCAN TÜRKOĞAN, Melike (2010). “Siyasetnâmeler ve Bir Siyasetnâme Örneği Olarak Ahmedî'nin İskendernâme'si”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(12), 418-430; ÜNVER, İsmail (1977). “Ahmedî'nin İskender-nâmesindeki Mevlid Bölümü”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 25(1977), 355-411; DANKOFF, Robert (2020). *İskendernâme İnceleme-Tenkitli Metin Cilt 1-2*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) Yayınları.

² Savaş edebiyatı hakkında bk. DAŞCIOĞLU, Yılmaz (Ed.). (2016). *Uluslararası Savaş ve Edebiyat Sempozyumu Bildiriler Kitabı 16-18 Aralık 2014*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Basımevi; BOZOK, Emrah; ŞAHİN, Ahmet Metehan; IŞIK, Utku; YILDIZ, Murat; KÖRPE, Hüseyin (Ed.). (2023). *Türk Harp Dili ve Edebiyatı Sempozyumu Bildiri Kitabı 21-22 Haziran 2022*. Ankara: Milli Savunma Üniversitesi Yayınları; DUMAN, Harun (2018). “Savaş Edebiyatı”. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 58(1), 99-110; GÜLŞEN, Hacer (2014). “Millî Mücadele Döneminde Savaş Edebiyatımız”. *İlmi Araştırmalar Dergisi*, 25, 85-96; ŞAHİN, Mehmet (2020). “Bir Savaş Edebiyatı Örneği: Orduya Arzuhal”. *Turkish Studies*, 15(2), 819-842; ULUCUTSOY, Hasan (2018). “Türk Basımında Savaş Edebiyatı Tartışmaları (1913-1941)”. *Turkish Studies*, 13(28), 1023-1040; ULUCUTSOY, Hasan (2019). *Türk Savaş Edebiyatı ve Propaganda (1828-1912)*.

Her ne kadar makalede *İskendernâme*'deki edebî savaş tasvirleri değerlendirilecek olsa da Türk edebiyatında savaş/harp edebiyatının varlığı meselesi de ayrıca önemlidir. Savaş/harp edebiyatı konusu ile ilgili ayrıntılı bilgiler Duman'ın *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*'nde yayımladığı "Savaş Edebiyatı" isimli makalesinde yer aldığı için burada savaş/harp edebiyatı konusu derinlemesine tartışılmayacaktır.³ Ancak, Ahmedî'nin *İskendernâme* isimli eserinin savaş/harp edebiyatı kapsamında değerlendirilmesi meselesi hakkında birkaç söz söylemek yerinde olacaktır.

Duman, "Savaş Edebiyatı" isimli makalesinde savaş/harp edebiyatı ile ilgili olarak "savaş sırasında veya sonrasında, savaşı anlatacak şekilde yazılmış edebî eserlerin tümü" (Duman, 2018: 99) biçiminde bir tanım yapmıştır. Söz konusu makalede üzerinde durulan konulardan bir diğeri de kişinin toplum içerisinde söz sahibi olabilmesi için savaşlarda gösterdiği/göstereceği kahramanlığın önemi hakkındadır. Yazara göre epik anlatıların çok defa bir kahraman adına yazılmış olmaları savaşta gösterilen kahramanlık kavramına yüklenen anlamdan dolayıdır (Duman, 2018: 104). İncelememize konu olan eser Makedonyalı Büyük İskender'in hayatı yanında din, tasavvuf, ahlak, felsefe, tarih, coğrafya, astronomi, tıp, siyaset gibi konuların işlendiği öğretici ve ansiklopedik bir eserdir (Avcı, 2021). Eserde, yer yer savaşlarla ilgili abartılı ifadeler yer verilmiş olsa da eser, tarihî gerçekliği de barındırmaktadır. Eserin özellikle savaş tasvirlerinin yer aldığı kısımlarında savaş meydanı, savaşılan halklar, savaş teçhizatı gibi çeşitli konularda bilgiler verilmiştir. Yukarıdaki tanımdan hareketle eser, savaş sonrası meydana getirilmiş bir savaş/harp edebiyatı ürünü olarak değerlendirilebilir.

Klasik Türk edebiyatının konusu her ne kadar aşk, âşık ve sevgili etrafında şekillense de toplumsal olaylar da eserlerin konusu olmuştur. Şairler/yazarlar toplumsal olayları çeşitli edebî sanatlardan yararlanarak okuyucuya ilgi çekici bir tarzda sunmayı başarmışlardır. *İskendernâme*'deki kahramanlığın epik bir biçimde ifade edilmesi savaş/harp edebiyatı ürünü olan eserin okuyucu üzerindeki etkisini artırmak amaçlıdır.

İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü; AKYOL, İbrahim (2017). "Harp Edebiyatı-Mersiye İlişkisi ve Çankırlı Mecbur Efendi'nin Bir Mersiyesi". *Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 5(2), 153-162; KOÇ, Turhan (2023). "Teoriden Eyleme: "Dağa Çıkan Kurt" Hikâyesinde Milliyetçi Söylem ve Savaş Edebiyatı". *Türk Harp Dili ve Edebiyatı Sempozyumu Bildiri Kitabı 21-22 Haziran 2022*. Ankara: Milli Savunma Üniversitesi Yayınları; ÖZGÜL, Metin Kayahan (2014). "Harp Edebiyatına Harbi Bir Bakış". *Türk Harp Edebiyatı Konulu I. Uluslararası Türkiyat Sempozyumu Bildiriler (1-3 Kasım 2013-Çankırı)*. Ankara: Berikan Yayınevi.

³ Ayrıntılı bilgi için bk. DUMAN, Harun (2018). "Savaş Edebiyatı". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 58(1), 99-110.

Tarihleri boyunca Türkler, sürekli savaş içerisinde olmalarının da etkisiyle birçok savaş terimini toplumsal hayatlarında kullanmışlardır. Öyle ki bu durum şairlerin üslubuna da etki etmiştir. Sevgilinin güzelliğinden bahsedilirken bile güzellik unsurlarının savaş âletlerine nispet edilmesi savaş terminolojisinin üslup üzerindeki etkisini izah için yeterlidir. İncelediğimiz eser her ne kadar konusunu Makedonyalı Büyük İskender'in maceralarından alsa da eseri meydana getiren yazar bir Türk'tür. İçerisinde yaşamış olduğu toplumdan etkilenmiş ve Türk kültürüne ait özellikleri eserinde ortaya koymuştur.

Bu çalışmada Dr. Yaşar Akdoğan ve Nalan Kutsal'ın Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları'ndan neşrettikleri *İskendernâme* isimli eser esas alınarak eserde geçen savaş tasvirleri değerlendirilmiştir. Ayrıca, savaş tasvirlerinin yer verildiği kısımlardaki benzetme unsurları da incelenmiştir.

İskendernâme'deki Savaş Sebepleri

Manzum ve mensur olarak kaleme alınan fetihnâmeler, gazavatnâmeler ve zafernâmeler Türk edebiyatında doğrudan savaş kavramıyla ilgili bilgiler içeren eserlerdendir. Bu gibi eserlerde genellikle savaş konusu ele alınırken savaşın sebepleri de dile getirilir. İncelediğimiz *İskendernâme*'de de savaş sebepleri anlatılırken böyle bir durum söz konusudur. Kimi zaman dünyaya sahip olmak arzusu bir savaş sebebi olabilirken kimi zaman ise ülkeyi savunmak bir savaş sebebi olmuştur. *İskendernâme*'de genel olarak; dünyaya sahip olma arzusu, kötülükten kurtulmak, hırs ve emel duygusu, bilgisiz kimselerin sözü, kadınların istekleri, kahramanın rüyasında kılıç görmesi, âşıkların kavuşması yolunda edilen mücadeleler, düşman saldırılarına karşı savunma isteği ve ataların intikamının alınması savaş sebeplerindedir.

İskendernâme'de dünya ile ilgili yer alan benzetmeler savaş sebeplerini izah etmek açısından önemlidir. Esere göre dünya sahip olunması gereken bir yerdir. Çünkü dünya, içerisinde fildişinden tahtların ve yakuttan yapılmış taşların olduğu bir yerdir. Bu sebeple herkes ona sahip olmak ister. Aşağıdaki beyitlerde şair, dünyanın kimseye aman vermeyen yedi başlı bir ejderha olduğunu, birçok kişinin doğunun ve batının sahibi olabilmek adına ejderha ve devlerle savaştığını, hükümdarların cinlerle savaşabilmek için savaş meydanı kurduğunu, kimilerinin fildişinden tahtlar ve yakuttan taşlar ile dünyayı süslediğini belirtmiştir. Görüldüğü üzere dünyaya sahip olma arzusu bir savaş sebebidir. Hatta bu arzu o kadar güçlüdür ki karşıdaki düşmanın da bir önemi yoktur:

Yedi başlı ejdehâ-durur cihân

Bir nefes kimseneye vérmez emân

*Néçeler bénüm déyü bu şark u garb
Ejdehâ vü dîv-ile eyledi harb*

*Néçeler bénüm déyü bu bezmgâh
İns ü cinn-ile düzetdi rezmgâh*

Néçeler ārâyış étđi taht-ı 'âc

Néçeler yâkûtdan düzetdi tâc (Akdoğan ve Kutsal, 2019: 233).

Yukarıdaki beyitlerde dünya, ulaşılması güç bir yer gibi gösterilmeye çalışılmıştır. Yazar, yaptığı bu benzetmelerle dünyanın savaşılmaması gereken bir yer olduğunu, ona sahip olunabilmesi için de sürekli bir savaş içerisinde olunması gerektiğini okuyucuya hissettirmeyi amaçlamıştır.

İskendernâme'de geçen bir başka savaş sebebi kötülük edene kötülük yaklaşma arzusudur. Şair aşağıdaki beyitte her ne kadar kötülüğe kötülük yaklaşmayı bir adalet olarak değerlendirse de kötülük yapan kişiyi affetmenin bir erdem olduğunu da dile getirmiştir:

Gerçi yavuza yavuzlîh 'adldür

'Afv étseñ yavuz işi fazldur (Akdoğan ve Kutsal, 2019: 279).

Bu beyitteki benzer bir yaklaşım aşağıdaki beyitte de söz konusudur. Şair, düşmandan korunmanın yolunun savaş esnasında ondan önce harekete geçmek olduğunu belirtmektedir:

Düşmenüñdür kahr étmedin séni

Dürişiben kahr étgil sen anı (Akdoğan ve Kutsal, 2019: 280).

Eserde, bilgisiz kişilerin sözlerinin de savaş sebebi olabileceği üzerinde durulmaktadır. Özellikle hükümdara öğüt verilen kısımdan seçilen aşağıdaki beyitte, bilgisiz kimselerin sözleri ile harekete geçilmemesi gerektiği söylendikten sonra Efrâsiyâb'ın bilgisiz bir kişinin sözü ile Rüstem ile savaştığı ve Tûrân ilini harap ettiği olay hatırlatılmaktadır:

Her ki diler ki_ola mülki bî-ğalel

Étmeye nâ-dân sözi-y-ile 'amel

Ğıldı nâ-dân sözi-le Efrâsiyâb

Rüstemüñ elinde Tûrânı harâb (Akdoğan ve Kutsal, 2019: 285).

Yine aynı biçimde kadınların sözlerinin savaş sebebi olabileceği eserde yer almaktadır. Şaire göre kişinin bahtının açık olabilmesi için kadınların sözünü dinlememesi gerekmektedir. Çünkü ona göre kadınlar akılsız ve kötü düşüncelidir, onların sözünü dinleyenler de değersizdir. Aşağıdaki beyitte Keykāvūs'un, karısı Sūdābe'nin sözü ile oğlu Siyāvūş'u ateş üzerinde yürüttüğü olaya telmih yapılmıştır:⁴

Ger dilersen kim bula bahtuñ şebāt

Êtmegil 'avret sözine iltifāt

Çün bular bî-'aql u bed-girdār olur

Bunlaruñ sözin işiden h̃ār olur

Çünkü Kāvus uydı 'avret sözine

Lā-cerem düşdi Siyāvūş sūzına (Akdoğan ve Kutsal, 2019: 287).

Yukarıdaki beyitlerde de görüldüğü üzere savaşa sebep olabilecek durumlar geçmişte yaşanmış olaylar örnek gösterilerek anlatılmış, yapılması gerekenler hakkında nasihatlar verilmiştir. *İskendernâme*'de yer alan savaşların hemen hemen hepsinde bu durum söz konusudur. Savaş sebeplerinin yer aldığı beyitlerde konuyla alakalı nasihatlar verilmiş, çeşitli anlatılara telmihler yapılarak konu desteklenmiştir.

İskendernâme'deki bir başka savaş sebebi kahramanın rüyasında kılıç görmesi ve kılıcı verenin ona savaşması yönünde telkinde bulunmasıdır. Aşağıdaki beyitlerde şair, hükümdarın rüyasında bir melekten kılıç aldığını, bu kılıcın Allah tarafından hükümdara gönderildiğini, Allah'ın hükümdara doğuyu ve batıyı ele geçirmek için sultanlar ile savaşmasını emrettiğini anlatmaktadır:

Bir géce düşde görür şeh kim felek

Açılıban yére iner bir melek

Bir kılıc getirür ü vérür aña

Dér ki Allah vérbidi bunu saña

⁴ Anlatıya göre Keykāvūs'un karısı Sūdābe, Keykāvūs'un oğlu Siyāvūş'a âşık olur. Siyāvūş bu aşka karşılık vermez ve Sūdābe tarafından iftiraya uğrar. Bunun üzerine hiddetlenen Keykāvūs töreler gereği Siyāvūş'un at ile şiddetli bir ateş üzerinden yürüyüp masumiyetini ispatlamasını ister. Siyāvūş kendisinden istenilen şeyi yapar ve masumiyetini ispatlar. Ancak Sūdābe'nin iftiralarından korunabilmek için babasından yanından ayrılıp Efrāsiyāb'ın yanına gider. Efrāsiyāb Siyāvūş'un cesareti ve yiğitliğini görünce onunla barış yapmak ister. Barışı kabul ettiği için de babası Keykāvūs ile Siyāvūş'un arası açılır. Bunun üzerine Siyāvūş Efrāsiyāb'ın yanında savaşır (Örs, 2009: 309).

Kılıc Allāhuñ-durur çekgil buni

Ol kişiye kim kıla düşmen séni

Yüri vü sultānlar-ıla eyle ħarb

Kim senüñdür ucdan uca şark u ħarb (Akdoğan ve Kutsal, 2019: 295-296).

Yukarıdaki beyitlerde hükümdarın savaş isteği kılıcın bir melek tarafından getirilmesi ile ilahî bir sebebe bağlanmıştır. Ayrıca, savaşın Allah'ın isteği olduğu belirtilerek Allah yolunda savaşmanın önemi vurgulanmıştır. Bu durum eski Türklerdeki hükümdarlığın Allah tarafından verildiği Kut inancı ile büyük benzerlik arz etmektedir. Yine aynı biçimde beyitte geçen "doğunun ve batının sahibi olmak" ifadesi Türk kültüründe de sıklıkla karşılaşılan "doğunun ve batının hükümdarı" isimlendirmesiyle aynı anlamda kullanılmıştır.

Genellikle aşk mesnevilerinde görülen iki âşığın kavuşmaları/kavuşmamaları için yapılan savaş, *İskendernâme*'de de görülmektedir. Anlatıya göre İskender, Gülşeh'i istemesi için Sîstân'a elçi gönderir. Ancak İskender'in bu isteği geri çevrilir. Bunun üzerine İskender, sevgilisine kavuşmak uğruna girişeceği savaşın muhasebesini yapar ve hiddetlenir. Sayısız asker toplayarak Sîstân üzerine cenk düzenler:

Gülşehüñ işine vérmedi rızā

Olmadı_ol ħācet kıatında_anuñ revā

Döndi gérü ol ħakīm-i nāmver

Geldi vü İskendere vérdi ħaber

Çün ħakīmüñ sözine şeh dutdı güş

Étdi ol demde ħazabdan kıanı cüş

Pādişehlîħ ola vü 'ışk u şebāb

'İşret ü pîrüzî vü cām-ı şarāb

Néce_ola ma'sûķ-içün ceng olmaya

Ceng ü fitne_olup ħalāyık ölmeye

Cem' édiben sipāh-ı bî-kerān

Sīstāna yūridi şāhib-kırān (Akdoğan ve Kutsal, 2019: 365).

İskendernâme'deki savaş sebeplerinden biri de kahraman kişide bulunması gereken hasletlerden biri olan atanın intikamının alınması hakkındadır. Çünkü oğul bir haleftir. Atasının kanını yerde koymamalıdır:

Kişiñüñ çünkim ola oğlı halef

Ata kanın komaya ki_ola telef (Akdoğan ve Kutsal, 2019: 698).

Savaşçıda Bulunması Gereken Özellikler

Savaş tasvirlerinden bahsederken savaşçıda bulunması gereken özellikler de üzerinde durulması gereken konulardandır. *İskendernâme*'de konuyla ilgili birçok örnek mevcuttur. Genel olarak; iyi ad ile anılmak, şerefli olmak, yeri geldiğinde canından ve başından geçebilmek, beladan ve şerden uzak olmak, düşman ile iyi geçinmek, sözlerini dostlukla söylemek, kendinden emin ve korkusuz olmak, sır saklamak, bulunduğu yere ve duruma göre hareket etmek, şehvete kapılmamak, hayrı ve şerri bilmek, yeni tanıştığı kimseye düşmanlıkla yaklaşmamak, dost edinmek ve herkese güvenmemek savaşçıda bulunması gereken belli başlı özelliklerdendir:

Kişi kim ol eyü ad-ıla ola

Yég ki yavuz ad-ıla diri ola

Bī-hamiyyet kişi server olmaz

Her ki cān u baş sever ser olmaz (Akdoğan ve Kutsal, 2019: 236).

Düşmenüñ-ile müdārā eylegil

El érince dostāne söylegil

Çünki ol gāfil sēn imin olasın

Bir gün ola aña fırsat bulasın

'Avret-ile meşveret eylemegil

Rāzuñı hergiz aña söylemegil (Akdoğan ve Kutsal, 2019: 273).

Hār olacağ yérde sen gül olmağıl

Dāğ uracağ yérde merhem kılmağıl (Akdoğan ve Kutsal, 2019: 288).

*Şehveti yēnen firīştehdür yakīn
Şehvete_uyan kişi şeytāndur la'īn*

*Söylemedin söz nedür fikr eylegil
Hayr u şerrin bilgil andan söylegil*

*İş ki andan fitne kopar işleme
Hiç kimseyle 'adāvet başlama*

*Kişiye biñ dōst olsa olur az
Çoğ-durur bir düşmen olsa kīne-sāz*

Cāh seveni emīnūñ şanmağıl

Māluñu her kişiye inanmağıl (Akdoğan ve Kutsal, 2019: 289).

İskendernâme'de bir hükümdarda bulunması gereken hasletlerin belirtildiği kısımlarda ideal hükümdar tanımlaması yapılırken yiğitlik, cesurluk, doğruluk, dürüstlük gibi değerler aracılığı ile savaşçının özellikleri sıralanmış, savaş esnasında ya da savaş sonrasında hükümdarın halka nasıl davranması gerektiği hususunda bilgiler verilmiştir.

***İskendernâme*'de Edebî Savaş Tasvirleri**

Sözlükte, bir şeyin sūretini çıkarmak, resmini yapmak, resim gibi güzel anlatmak ve betimlemek (Parlatır, 2006: 1639; Ayverdi, 2010: 1207) anlamlarına gelen tasvir, aynı zamanda metnin akıcılığını ve okunurluğunu artırmada yararlanan bir üslup özelliğidir. Klasik Türk edebiyatı sahasında ise şairin/yazarın ifade yeteneğini gösterdiği bir anlatım biçimidir. Şair/yazar herhangi bir şeyin görünüşünü, kokusunu, tadını, hissettirdiği duyguyu tasvir yoluyla okuyucuya aktarır (Karaköse, 2004: 46). Edebî metinlerde özellikle soyut kavramlar anlatılırken dış dünyadan örnekler verilerek anlatılmak istenilen duygu somutlaştırılır. Aşkın şaraba, tekkenin meyhâneye, sâkî ve meyhânececinin mürşide, dervişin meyhânedeki sarhoşa benzetilmesi birer tasvir örneğidir (Kahraman, 2011: 137).

Edebî tasvir ise en genel anlamıyla bir nesneyi okuyanın veya dinleyenin zihninde estetik duygular uyandırıp şekillendirecek biçimde tarif etmek (Şentürk, 2002: 21), duygusal bir manzarayı veya hayalî bir sahneyi şekillendirmek, lafzı da bu işlemde bir araç olarak kullanmaktır (Kavak, 2020:

203). Ahmedi'nin *İskendernâme*'sinde yer alan edebî savaş tasvirlerinde genellikle tasavvur edilebilmesi mümkün olan şeyler arasında bir uyum söz konusudur. Yani benzetilen ile benzeyen birbirini çağrıştırmaktadır. Eserde yer alan; savaşçıların okunun hızı itibarıyla anka kuşunun kanadına, ordunun kalabalıklığının vurgulanması adına denizdeki dalgalara, askerlerden akan kanın coşkuluğunun hissettirilebilmesi için Ceyhûn ırmağına benzetilmesi gibi örnekler genellikle okuyucunun, zihninde benzeyen ile benzetilen arasında anlamsal bir ilişki kurabileceği benzetmelerdir. Böyle tasvirler, "sembolik tasvirler" olarak da isimlendirilmektedir (Kavak, 2020: 204).

İncelediğimiz eserde yer yer somutlamalar yapılarak savaş sahneleri okuyucunun gözünde canlandırılmaya çalışılmıştır. Metinde savaş tasvirlerinin yer aldığı kısımlarda tasvirlerin savaşa hazırlık aşamasından savaşın bittiği ana kadar devam ettiği görülmüştür. Bu sebeple edebî savaş tasvirleri; savaş öncesi hazırlıklarla ilgili tasvirler, savaş alanı tasvirleri ve savaş sonrası tasvirler olmak üzere üç alt başlıkta ayrı ayrı ele alınmıştır.

Savaş Öncesi Hazırlıklarla İlgili Tasvirler

Ahmedi'nin *İskendernâme* isimli eserinde neredeyse bütün savaş sahnelerinden önce savaş öncesi hazırlıklar hakkında bilgiler bulunmaktadır. Askerlerin toplanmasından savaş âletlerinin ne şekilde hazırlandığına kadar bilgilerin aktarıldığı eserde çeşitli tasvirlerle yer verilmiştir.

Aşağıdaki beyitlerde hükümdarın Rum ülkesini fethetmek amacıyla oraya asker gönderdiği, bunun için de sayı ile ifade edilemeyecek kadar büyük bir ordu topladığı anlatılmaktadır:

Kaşd étdi ki_ilede Rūma sipāh

Rūmu feth édüp aña dahı_ola şāh

Bir çeri cem' étdi anda şehriyār

Kim aña yoğ-ıdı hadd-ile şümār (Akdoğan ve Kutsal, 2019: 234).

Yine aynı şekilde padişahın Rum ülkesine geldiği ve her taraftan asker ve süvarilerle orayı kuşattığının anlatıldığı beyitlerde ordunun nasıl bir biçimde kuşatma gerçekleştirdiği üzerinde durulmaktadır. Ayrıca askerlerin bölük bölük olan kuşatma hareketi denizdeki dalgaların karaya vurmasına benzetilmiştir:

Ol aradan Rūma 'azm eyledi şāh

Her yañadın yüridi hayl ü sipāh

Rūma yüridi çeriler fevc fevc

Bahr sanayduñ ki gider mevc mevc (Akdoğan ve Kutsal, 2019: 234).

Ordudaki askerlerin kuşatma hareketleri hakkında verilen bilgilerin yanı sıra ordunun yanında getirdiği âletler de savaş öncesi hazırlıkların mahiyetini bize gösterir. Aşağıdaki beyitte yeryüzünün savaş davulu ve bayraklarla dolu olduğu, atlı birliklerle birlikte hükümdarın maiyetindeki hizmetkârlarının da savaş alanında hazır bulunduğu belirtilmektedir:

Yéryüzi kūs ü direfş-ile 'alem

Tolmuş-ıdı vü dahı hayl ü haşem

Kayşere érdi haber kim çoğ çeri

Rūma uş geldi vü Dārā serveri (Akdoğan ve Kutsal, 2019: 234).

Tabii ki savaş öncesi hazırlıklar tek taraflı değildir. Dârâ'nın ordusunun karşısında Kayser'in de hazırlıkları vardır. Aşağıdaki beyitlerde Kayser'in tarihte anılacak mahiyette bir savaş için uçsuz bucaksız bir ordu oluşturduğu anlatılmaktadır:

Bir çeri cem' étdi Kayşer bî-kerān

Ki_éde Dārā-y-ıla bir ceng-i girān

Kim cihān içinde kıala yādigār

Anı tārīh éde andan rüzigār (Akdoğan ve Kutsal, 2019: 236).

Savaş öncesi hazırlıklar sadece bunlarla sınırlı değildir. Ordu ve ordunun düzeninin yanı sıra savaş âletlerinin yapılışı hakkında da bilgiler verilmektedir. Aşağıdaki beyitlerde bir savaş âleti olan okun hangi ağaçtan yapıldığından tutun da nasıl yapıldığına kadar ayrıntılı bilgiler yer almaktadır:

Fikr édüp işbu iş üstine çoğ

Düzdiler yılğun ağacından bir oğ

Ol oğun bir ucı-y-ıdı iki dal

Ara yéri açuğ ol resme ki dāl

Her birine ol iki şāhuñ yakīn

Urdılar peykān-ı tīz ü āhenīn (Akdoğan ve Kutsal, 2019: 731).

Yapılan okların hızlı ve etkili olması için anka kuşunun kanadının kullanıldığı aktarılan aşağıdaki beyitlerde savaştan önceki gece, hile ve aldatmacalı bir plan yapıldığı, sabah ise savaş davulu ile savaşa başlandığı belirtilmektedir:

Düzdiler sīmurğdan ol oħa per

Tīz olsun déyü vü hem kārger

Ƙıldılar géce bu resme mekr ü āl

Şubħ olucaħ urdılar kūs-ı Ƙitāl (Akdoğan ve Kutsal, 2019: 731).

Elçi gönderilmesi de savaş öncesi hazırlıklardan biridir. Giden elçi ülkenin durumu hakkında bilgiler edinen savaş neferlerindedir. Aşağıdaki beyitlerde elçinin ayrılmasından sonra hükümdarın tedbir amaçlı askerlerini silahlandırması anlatılmaktadır:

Şāh ol mülki_ almağa Ƙıldı heves

Şüretiyle kendüyi_ élçi düzdi bes

Vardı gördi Zābulistān éllerin

Anda girüp çħacak menzillerin (Akdoğan ve Kutsal, 2019: 333).

Élçi çünkim gitdi ZülƘarneyn şāh

Ceng-içün yaraħladı ħayl ü sipāh (Akdoğan ve Kutsal, 2019: 308).

İskendernāme'deki savaş hazırlarından biri de savaş öncesi hükümdarın askerlerine yaptığı konuşmadır. Aşağıdaki beyitlerde İskender'in düşman karşısında korkan askerlerine yaptığı cesaretlendirici ve teşvik edici konuşması yer almaktadır. İskender askerlerine; eğer savaşı kazanırlarsa her birine ganimet vereceği, düşmandan korkmamaları gerektiği, kendisinin ordunun önünde yürüyüp cenk edeceği ve iyi bir isim kazanmak adına savaşmaları gerektiği yönünde telkinlerde bulunmaktadır. Bu öğütler savaş öncesi askerin mental olarak hazırlanması açısından önem arz etmektedir:

Dérđi İskender daħı serverlerin

Rümélinüñ hem daħı leşkerlerin

Her birine istimâlet vérdi şâh

Kim cihânda ben olursam pâdişâh

Her biriñüze vérem bir memleket

Rûm bigi ki_anda_éde salţanat

Çohlıgından düşmenüñ bāk étmeñüz

Korğudan zehreñüzi çāk étmeñüz

Kim baña Hağdan vérilipdür meded

Çoğ kayurmañ sizde az-ısa 'aded

Sizden öñdin yürüyen ben olayım

Ölmek olursa ben evvel öleyim

Dürişelüm nām-içün ceng édelüm

Düşmene yéryüzini teng édelüm (Akdoğan ve Kutsal, 2019: 314).

Savaş öncesi hazırlıklarla ilgili yukarıda verilen örneklerde ordunun hareketlerinin denizdeki dalgalara benzetilmesi dışında tasvirî anlatıma çok az yer verilmiştir. Şair, hükümdarın ve ordusunun durumunu daha gerçekçi bir bakış açısıyla izah etmeyi yeğlemiştir. Aşağıdaki beyitte ise daha mübalağalı bir anlatım söz konusudur:

Tāc-bağş-ı karn Zülkarneyn-i şâh

Fūr-ı Hind üstine iletđi sipâh

Biñ koşun leşker düzetđi şehriyâr

Her koşun biñ kişi cevşenver sūvâr

Kendü boyında iki yüz biñ dilir

Kamusı Rûmî-nijād u şir-gir

Ťoldı cümle küh u deşt āvâz-ı kūs

Oldı tozdan çarh yüzi ābnūs

Yüridiler nāmverler fevc fevc

Baħr bigi Hind berri urdı mevc

Yéryüzi tıldı direfş-ile ‘alem

‘Aleme sıgmazdı ħod ħayl ü ħaşem (Akdoğan ve Kutsal, 2019: 481).

Yukarıdaki beyitlerde Zülkarneyn’in Hind ülkesine bin bölük asker gönderdiği, her bir bölüğün de bin zırlı, atlı askerlerden oluştuğu anlatılmaktadır. Bu askerler Zülkarneyn misal arslan gibi kuvvetlidir. Askerlerin harekete geçmesiyle birlikte gökyüzünde bir toz bulutu oluşmuş ve tüm gökyüzünü âbnûs denilen siyah renkli bir toz kaplamıştır. Bölük bölük olan bu askerlerin yürüyüşü denizin karaya vurduğu dalgalara benzetilmiştir. Beyitte yer alan “âbnûs” kavramı önemlidir. Çünkü âbnûs (abanoz) denilen ağaç, Hindistan, Madagaskar ve Malay’da yetişen siyah renkli bir ağaç olup ok yapımında kullanılır (Şentürk, 2016: 45). Beyitlerde savaşın Hind ülkesine yapılması ve savaş âleti olan ok yapımında kullanılan ağacın hem rengi hem de dayanıklı olması hasebiyle beyitte yer alması şairin bilinçli bir tercihidir.

Fūr daħı bir sipāh eyledi cem‘

Kim anuñ mişlin işitmemişdi sem‘

Biñ kezın biñ Hindi-y-idi kıyr-rüy

On iki biñ daħı fil-i ceng-cüy

Ābnûs u ‘ācdan bağlatdı taħt

Filler üzre kim ola pîrüz-baħt

Ƙodı her taħt üstine étmege ceng

Üç kişi her biri bir ğurrān peleng

Oħları her birinüñ tîr-i ħader

Ki_érürürdi bî-ħaṭā cāna ħaṭar

Yüridi leşkerler ü ħopdı ğıriv

Şanasın oldı cihān deryā-yı dîv (Akdoğan ve Kutsal, 2019: 482).

Yukarıdaki beyitlerde büyük bir ordu ile Hind ülkesine bir seferin düzenlendiği anlatılmaktadır. Hükümdar bu defa savaşa hazır on iki bin fil, her fil üzerinde ise kükreyen kaplan misali üç asker göndermiştir. Onların okları kader okları gibi hatasız ve değdiği canı almaktadır. Askerlerin yürümesi ile büyük bir feryat kopmuştur. Bu feryat bir şeytan denizine benzetilmiştir. Yine aynı şekilde savaşın Hind ülkesine yapılması münasebetiyle filler üzerinde yer alan tahtların âbnûs ve âc ağacından yapılmaları, savaş esnasında fil kullanılması şairin kasıtlı olarak bu kavramlara yer verdiğini bizlere göstermektedir.

Savaş Alanı Tasvirleri

İskendernâme'de yer alan savaş öncesi hazırlıklarla ilgili tasvirlerin hemen hemen büyük bir çoğunluğu gerçekçi bir biçimde aktarılmıştır. Ancak, savaş alanı tasvirlerinde savaşın ne zorlukla geçtiği mübalağa edilerek okuyucuya anlatılmıştır.

Aşağıdaki beyitlerde iki ordunun birbirleriyle karşılaşması neticesinde ayın ve güneşin yerden kalkın toz bulutuyla kaplandığı, askerlerin isim kazanmak adına savaştığı, eşi ve benzeri görülmemiş bir savaş olduğu belirtildikten sonra, savaş alanında askerlerden akan kanın Ceyhûn ırmağına benzetildiği yer almaktadır. Hatta şair savaşın vahametini göstermek adına savaş alanının kan buharı ile kaplandığını, güneşin ve ayın savaşan askerleri takdir ettiğini belirtmiştir:

Yüridi bir birine iki sipâh

Şöyle kim örtildi tozdan mihr ü mâh

Uğraşup birbirine_âheng étdiler

Nâm-içün nâmûs-ıla ceng étdiler

Bir neberd oldı ki hergiz rûzigâr

Görmemişdi aña beñzer kâr-zâr

Néreye kılsañ nazâr Ceyhûn-ıdı

Nécesi Ceyhûn ki mevc-i hûn-ıdı

Cânlara maħlaş yolu bârîk-ıdı

Ķan buħârından hevâ târîk-ıdı

Şöyle ceng eylediler Rūmī sipāh

Ki_āferīn étđi olara mīhr ü māh (Akdoğan ve Kutsal, 2019: 237).

Klasik Türk edebiyatı sahasında şairlerin Ceyhūn ırmağını kan gölüne benzetmeleri meşhurdur. Buradaki beyitlerde de şairin savaş esnasında askerlerden akan kanı Ceyhūn ırmağına benzetmesi geleneğe bağlı benzetmeleri tercih ettiğinin bir kanıtıdır. Aşağıdaki beyitte de şair bu tutumunu devam ettirmiştir:

Ma'reke kıandan revān Ceyhūn-ıdı

Hem hevā ıolu buhār-ı hūn-ıdı (Akdoğan ve Kutsal, 2019: 318).

Tabii ki benzetmeler bunlarla sınırlı değildir. Aşağıdaki beyitlerde askerlerin birbirlerinin üzerine yürümeleri, kimin önce saldırdığı, saldırının neye benzetildiği ve büyüklüğü hakkında da bilgiler verilmiştir:

Şāmdan erişmedin hayl ü sipāh

Düşmen üstine yürüdi germ şāh

Berkvār érđi vü urđı bī-direng

Hāşmı şöyle ki_ura āhūyı peleng

Gurriş étđi nāy-ı rüyīn-ile kūs

Oldı tozdan çarh yüzi ābnūs

Bir neberd oldı ki çarh-ı tiz-gerd

Görmemişdi hiç aña beñzer neberd

Ƙopdı orada bir ulu kār-zār

Ki_anı Rüstem görse_olaydı kār-zār

Ƙoldı kan mevci-y-ile rūd-ı Furāt

Lāle rengin dutdı şahrāda nebāt

Yéryüzi ıoııtolu gır ü dār-ıdı

Şāh Dārāba bu dünyā dar-ıdı (Akdoğan ve Kutsal, 2019: 318).

Beyitlerde görüldüğü üzere bu savaşın eşinin ve benzerinin olmadığı, gökyüzünün âbnûs gibi siyah bir toz bulutu ile kaplandığı, savaş davullarından çıkan seslerin bir kükremeye benzetildiği, Fırat ırmağının kan damlaları ile dolduğu ve bitkilerin bu kan damlaları ile lale rengini aldığı savaşın çetin geçtiğini anlatması bakımından şairin yararlandığı tasvirlerdir.

Aşağıdaki beyitlerde, savaş alanında yer alan kartal, karga, keklik ve doğan gibi hayvanların savaş esnasında çalan zil sesleri ile birlikte savaşın başladığı andan itibaren ortadan kayboldukları anlatılmıştır. Şair anlatısının devamında askerlerin de kaçtığını, İskender'in ordusuyla o askerlerin peşine düştüğünü ve Sîstân şehrinde karargah kurduklarını ve büyük bir savaşa giriştiklerini de anlatmıştır:

Çün hevâda bâl ü per açâ 'ukâb

Tagılur şahrâ tolu-y-ısa gurâb

Kebg işitse bâzdan âvâz-ı zeng

Şad-hezâr-ısa kaçâr étmez direng

Münhezim olup kaçıncaḥ ol çeri

Düşdi ardınca Sikender leşkeri

Germ sürüp Sîstâna vardılar

Bârgâh urdılar ol dem ki_êrdiler

Sîstân şehrini étdiler hişâr

Her yanadın kopardı ceng ü gir ü dâr (Akdoğan ve Kutsal, 2019: 366).

Görüldüğü üzere savaş alanı tasvirleri her zaman mübalağalı bir anlatıma sahip değildir. Bazen şair, daha gerçekçi bir biçimde savaş sahnesini okuyucunun gözünde canlandırmıştır.

Yine savaşın vahametini anlatmak için çeşitli tasvirlerle başvuran şair, yukarıdakilere benzer biçimde ortalığın kan revan olduğu, askerlerin bölük bölük hareket ettiği, savaş alanının kan denizine benzetildiği, kan buharının ise gökyüzünü kapladığı, bu buharın güneşin ve ayın görünmesini engellediği, hatta oğul ile babanın birbirlerini tanıyamayacak hâle geldiği bir savaş olduğu yönünde tasvirlerle yer vermiştir:

Çün tağıldı fıl kaldı Fūr şāh
Şaldı_anuñ üstine İskender sipāh

İki düşmen bir biriyle_édüp neberd
At ayağından göge dikildi gerd

Bir birine érdi leşker fevc fevc
Kan revān oldu arada mevc mevc

Baħr-i ħūn-ıdı ser-ā-ser rezmgāh
Tozdan olmuşdı belürsüz mihr ü māh

Kan buħārından belürmezdi sipihr
Ata oğul bir birine_étmezdi mihr (Akdoğan ve Kutsal, 2019: 484-485).

Savaş Sonrası Tasvirler

İskendernāme'de yer alan savaş sonrası tasvirler birer öğüt mahiyetindedir. Genellikle savaştan elde edilen ganimetler ve savaş yapılan ülkenin durumu hakkında bilgiler bu tasvirlerle anlatılır. Aşağıdaki beyitlerde Kayser'in bahtının uğursuz olduğu ve savaşı kaybettiği söylendikten sonra malının ve mülkünün kalmadığı belirtilmiştir. Anlatının devamında ise dünyanın bazen insanı neşelendiren bazen de kederlendiren bir yer olduğu, bahtı kötü olan kimsenin yardımcısının olmayacağı, bu kimselerin tacının ve tahtının kendisine bir fayda etmeyeceği yönünde telkinlerde bulunulmuştur:

Lik Kayser bahtı çün olmuşdı şūm
'Ākıbet başıldı anda ħayl-i Rūm

Ne ħazīne kaldı vü ne mülk ü māl
Düşmene oldu ser-ā-ser pāyimāl

Böyle-durur gerdiş-i çarĥ-ı bülend
Gāh şādān éder ü geh müstemend

Düşdi atdan Kayser ü oldu esir
Bahtı dönene kim ola dest-gir

*Kişiden çünkim yüz döndere baht
Nef' étmez dahı aña tâc u taht*

*Kayser-içün dikdi Dārā anda dār
Aşdı anı qaldı ansuz qaşr u dār*

Dünyenüñ işbudur işbu pîşesi

Vay aña kim dünyedür endîşesi (Akdoğan ve Kutsal, 2019: 237).

Yine fethedilen bir yerin halkının fetheden hükümdara esir olduğu, onun hizmetine girdiği aşağıdaki beyitlerde de yer almaktadır:

*Çünkü Kayser öldi ıssuz qaldı Rûm
Oldı Dārānuñ kamu ol merzübüm*

*Diri kalan ger şerif ü ger vazî'
Oldılar mecmü'ı Dārāya mutî'*

Kamu anuñ hükmine rām oldılar

Cümle anuñ-ıla ārām oldılar (Akdoğan ve Kutsal, 2019: 238).

*Çünkü Dārāb öldi Zülkarneyn şāh
Oldı Īrāna ser-ā-ser pādişāh*

Kavmini Dārābuñ étđi ser-firāz

Māl vérüp kıldı_oları bî-niyāz

Ger sipāhî vü eger şāh u emîr

Ceng içinde her kim olmuşdı esîr (Akdoğan ve Kutsal, 2019: 327).

Kırdı_erenlerin kamu bernā vü pîr

'Avret ü oğlanların étđi esîr

Yağdı vü yığdı ol éli şehriyār

Söyle ki_anda qalmadı şehir ü diyār (Akdoğan ve Kutsal, 2019: 589).

SONUÇ

Bu çalışmada, Ahmedî'nin *İskendernâme* isimli eserindeki savaş tasvirleri incelenmiştir. Eserde, soyut kavramlar çeşitli somutlamalar yapılarak okuyucunun gözünde canlandırılmıştır. Şair bunu okuyucunun savaş sahnelerini derinden hissetmesi amacıyla kasıtlı olarak yapmıştır.

Eserde, savaş sebepleri ile birlikte bir savaşçıda bulunması gereken özellikler hakkında da bilgiler verilmiştir. Eserde yer alan neredeyse bütün hikâyelerde savaş sebepleri belirtilmiştir. Bu sebepler genel olarak dünyaya sahip olma arzusu ile ilgilidir. Ancak, intikam alma isteği ve hırs gibi kişisel duygular da savaş sebebi olmuştur.

Ahmedî'nin *İskendernâme* isimli eserinde savaşların hazırlık aşamasından sonuçlanmasına değin tasvirî anlatımın tercih edildiği görülmüştür. Bu çalışmada, özellikle savaş öncesi ve savaş sonrası yapılan tasvirlerin daha gerçekçi, savaş alanı ile ilgili tasvirlerin ise mübalağala edilerek anlatıldığı tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

AKÇAY, Hasan (1999). *Ahmedî'nin İskender-nâme'si (transkripsiyonlu metin)*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

AKDOĞAN Yaşar, KUTSAL, Nalan (2019). *İskendernâme*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

AKYOL, İbrahim (2017). "Harp Edebiyatı-Mersiye İlişkisi ve Çankırılı Mecbur Efendi'nin Bir Mersiyesi". *Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 5(2), 153-162.

ASLAN, Nursan (2010). *Ahmedî İskender-nâme (1-1102 beyit) (dil incelemesi-metin-gramatikal dizin)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

AYVERDİ, İlhan (2010). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.

BOZOK, Emrah; ŞAHİN, Ahmet Metehan; IŞIK, Utku; YILDIZ, Murat; KÖRPE, Hüseyin (Ed.). (2023). *Türk Harp Dili ve Edebiyatı Sempozyumu Bildiri Kitabı 21-22 Haziran 2022*. Ankara: Milli Savunma Üniversitesi Yayınları.

- ÇALIŞKAN, Zeynep (2019). *Ahmedî İskender-nâme (2940-3926 beyit) (dil incelemesi-metin-gramatikal dizin)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- DANKOFF, Robert (2020). *İskendernâme İnceleme-Tenkitleli Metin Cilt 1-2*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) Yayınları.
- DAŞCIOĞLU, Yılmaz (Ed.). (2016). *Uluslararası Savaş ve Edebiyat Sempozyumu Bildiriler Kitabı 16-18 Aralık 2014*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Basımevi.
- DEMİRBILEK, Salih (2000). *Ahmedî'nin İskendername Adlı Eseri Üzerinde İnceleme (ses bilgisi-şekil bilgisi-cümle bilgisi) Metnin Transkripsiyonu, Sözlük Çalışması*. Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DUMAN, Harun (2018). "Savaş Edebiyatı". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 58(1), 99-110.
- FEYZİOĞLU, Nesrin (1991). *İskender-nâme Üzerine Bir İnceleme*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GÖKCAN TÜRKDOĞAN, Melike (2010). "Siyasetnâmeler ve Bir Siyasetnâme Örneği Olarak Ahmedî'nin İskendernâme'si". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(12), 418-430.
- GÜLŞEN, Hacer (2014). "Millî Mücadele Döneminde Savaş Edebiyatımız". *İlmî Araştırmalar Dergisi*, 25, 85-96.
- KAHRAMAN, Alim (2011). "Tasvir", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/tasvir--edebiyat#2-turk-edebiyati> (Erişim tarihi: 10.11.2022).
- KARAKÖSE, Saadet (2004). "Divan Şiiri Gazellerinde Tasvir ve Tahkiye". *İlmî Araştırmalar Dergisi*, 18, 45-59.
- KAVAK, Fadime (2020). "Edebî Tasvir ve Arap Edebiyatı'na Yansımaları". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29(1), 189-228.
- KOÇ, Turhan (2023). "Teoriden Eyleme: "Dağa Çıkan Kurt" Hikâyesinde Milliyetçi Söylem ve Savaş Edebiyatı". *Türk Harp Dili ve Edebiyatı Sempozyumu Bildiri Kitabı 21-22 Haziran 2022*. Ankara: Milli Savunma Üniversitesi Yayınları.
- MİMİR, Damla (2012). *Ahmedî'nin İskender-nâme'sinde XIV. Yüzyıl Sosyal Hayatı*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- ÖRS, Derya (2009). “Siyâvus”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/siyavus> (Erişim tarihi: 10.11.2022).
- ÖZGÜL, Metin Kayahan (2014). “Harp Edebiyatına Harbi Bir Bakış”. *Türk Harp Edebiyatı Konulu I. Uluslararası Türkiyat Sempozyumu Bildiriler (1-3 Kasım 2013-Çankırı)*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- PARLATIR, İsmail (2006). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Yargı Yayınları.
- ŞAHİN, Mehmet (2020). “Bir Savaş Edebiyatı Örneği: Orduya Arzuhal”. *Turkish Studies*, 15(2), 819-842.
- ŞENTÜRK, Ahmet Atillâ (2002). *XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebî Tasvirler*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- ŞENTÜRK, Ahmet Atillâ (2016). *Osmanlı Şiiri Kılavuzu 1*. İstanbul: Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları Merkezi (OSEDAM).
- ULUCUTSOY, Hasan (2018). “Türk Basınında Savaş Edebiyatı Tartışmaları (1913-1941)”. *Turkish Studies*, 13(28), 1023-1040.
- ULUCUTSOY, Hasan (2019). *Türk Savaş Edebiyatı ve Propaganda (1828-1912)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- UYSAL, Dilek (2022). *Ahmedî'nin İskender-nâme'sinde İskender'e Sunulan Öğütlerin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*. Artvin: Artvin Çoruh Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- ÜNVER, İsmail (1977). “Ahmedî'nin İskender-nâmesindeki Mevlid Bölümü”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Bellekten*, 25(1977), 355-411.